

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.27.12>
ДК 329.11(71):271.4-054.72(=161.2)"1918/1939"

Олеся Дзира

кандидат історичних наук,
Ззавідувач відділу зарубіжної україніки,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, Київ

ORCID: 0000-0002-3928-3824
Email: dzyraolesya@gmail.com

УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ КАНАДИ НА СТОРОЖІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У 30-х рр. ХХ ст.

Анотація. Українська греко-католицька церква в Канаді в міжвоєнні двадцятиліття намагалась розширити межі свого впливу на громадське життя в діаспорі. Для здійснення цього завдання вона заручилась підтримкою консервативного об'єднання «Січ» (у 1934 р. реорганізоване в Союз гетьманців державників). У свою чергу, вона всіляко допомагала січовикам і посприяла наданню дозволу на легальне функціонування їх організації від канадських владних кіл. Монархісти видавали статті про свою діяльність та завдання товариства на сторінках греко-католицьких часописів, таких як «Канадійський українець», «Українські вісті». Однак, у 30-ті рр. ХХ ст. стався розрив між греко-католиками та монархістами. Прихід нового єпископа Василя Ладика замість Никити Будки, котрий з 1930-х рр. почав відсторонюватись від товариства, вилився у створення греко-католиками власної організації – Братства українців католиків – у 1932 р. Тепер БУК повинно було відстоювати їх погляди перед громадськістю. У релігійній царині товариство поширювало католицьку віру в українському обряді, разом зі священниками створювало парафії, будувало церкви, підтримувало церковні установи, організації тощо. У культурній сфері – заснувало й фінансувало українські школи, вечірні курси та лекції з українознавства, проводило концерти, спортивні змагання, драматичні вистави, будувало народні дома тощо. На полі суспільному – організовувало сиротинці, притулки, шпиталі, літні табори для молоді, молодіжні центри тощо. Не так активно, та все ж таки братство реагувало на політичні події в Україні та долучалось до загальних акцій національно-патріотичного блоку українських громадських об'єднань Канади на підтримку співвітчизників. Як результат, відбулось більш активне залучення греко-католиків до суспільно-політичного життя діаспори на рівні з православними та комуністами.

Ключові слова: консервативні громадські організації, гетьманці-державники, Братство українців католиків, греко-католицька церква, українці в Канаді.

Olesia Dzyra

PhD in History,
Head of the Department of foreign Ukrainianica,
V. Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv

UKRAINIAN PUBLIC ORGANIZATIONS OF CANADA AS SUPPORTERS OF THE GREEK CATHOLIC CHURCH IN THE 1930s

Abstract. In the interwar period of the twentieth century, the Ukrainian Greek Catholic Church in Canada tried to expand its influence on the public life in the diaspora. To accomplish this task, it enlisted the support of the conservative Canadian Sitch association (reorganized into the United hetman organization in 1934). In its turn, it helped the Sitch in every possible way and provided the permission for the legal functioning of their organization from the Canadian authorities. The monarchists published the articles about their activities and tasks of the society in the pages of Greek Catholic newspapers, such as "Canadian Ukrainian", "Ukrainian News". However, in the 30s of the twentieth century Greek Catholics and monarchists have broken off their relations. Coming of the new bishop, Vasyly Ladyka, instead of Nikita Budka, who began to distance himself from the society in the 1930s, resulted in the creation of the Greek Catholic own organization, the Ukrainian Catholic brotherhood, in 1932. Now UCB had to defend their views before the public. In the religious sphere, the society spread the Catholic faith in the Ukrainian rite, together with priests created parishes, built churches, supported church institutions, organizations, and so on. In the cultural sphere, it founded and financed Ukrainian schools, evening courses and lectures on Ukrainian studies, held concerts, sports competitions, drama performances, built people's homes, and so on. In the public field it organized orphanages,

shelters, hospitals, summer camps for young people, youth centers and so on. Not so actively, but still the fraternity reacted on the political events in Ukraine and joined the general actions of the national patriotic bloc of the Ukrainian public associations in Canada in support of compatriots. As a result, Greek Catholics became more actively involved in the social and political life of the diaspora on equally with Orthodox and communists.

Keywords: conservative public organizations, hetmanite movement, the Ukrainian Catholic Brotherhood, the Greek Catholic Church, Ukrainians in Canada.

Постановка проблеми. Однією з головних інституцій, що об'єднувала українців за кордоном, була церква. Щоб збільшити кількість парафіян та зміцнити свій вплив на діаспору, церква використовувала зв'язки з громадськими організаціями та створювала власні. Тому дослідження цих зв'язків є актуальним і важливим як для історії суспільно-політичних рухів у Канаді, так і для історії релігії.

Аналіз наукових публікацій. Видатний діаспорний вчений М. Г. Марунчак стисло та інформативно передав основні віхи історії українських громадських об'єднань Канади в «Історії українців Канади» [3]. Про зв'язки «Січей» з Українською греко-католицькою церквою (далі – УГКЦ) в Канаді видано тези конференції асистентом кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича І. Патараком [5]. У них також подано короткий виклад історії Братства українців-католиків (далі – БУК) у міжвоєнний період. Передумови розриву відносин монархістів з УГКЦ проаналізував у своїй ґрунтовній монографії О. Мартинович [10]. Окремо історія заснування та розвитку БУК розглянута у статті О. Барана. Автор наголошує на вагомій позитивній ролі церкви у роботі братства, підкреслює заслуги мирської організації у збільшенні католицьких парафій [1]. Загалом історія українських консервативних угруповань у Канаді в міжвоєнні роки є малодослідженою і потребує різностороннього вивчення.

Метою даного дослідження є визначення результатів відносин Української греко-католицької церкви в Канаді з громадськими організаціями діаспори в міжвоєнний період. Згідно мети поставлено такі завдання: встановити причини й наслідки зв'язків греко-католицької церкви з гетьманцями-державниками; пояснити потребу церкви у створенні власного громадського об'єднання; проаналізувати напрями діяльності Братства українців католиків у Канаді в 30-ті рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У міжвоєнний період перші тісні контакти греко-католицька церква встановила з напіввійськовою Канадською організацією січових стрільців, що постає у травні 1924 р. у Торонто на чолі з головним старшиною В. Босим. Дозвіл на поширення своїх осередків вона отримала від канадської влади в грудні 1924 р. Про надання дозволу на функціонування клопотався єпископ Никита Будка, який дав своє благословення об'єднанню. Церква загалом поділяла консервативні погляди гетьманців, котрі, у свою чергу, визнавали її авторитет. Їхня співпраця збільшила кількість

парафій та зміцнила вплив греко-католицького духовенства [5, с. 224]. Це підтверджує у своїх спогадах голова крайової екзекутиви Українського національного об'єднання М. Шарик: «Всі вони католики, як і сама велика частина католицького духовенства, були прогетьманського наставлення. Вони сильно сприяли гетьманцям, як і самому гетьманові Скоропадському», хоч він і був православним [7, с. 212].

Греко-католицьке періодичне видання «Канадський українець», де гетьманці мали свою сторінку й редактором якого певний час був В. Босий, підтримувало цю організацію, пропагувало ідеї гетьманства й регулярно висвітлювало діяльність «Січі». В. Босий відзначає, як працював учителем української мови у католицькій колегії святого Йосифа в Йорктоні «за старанням наших священників» [4, арк. 49], де мав нагоду поширювати січовий рух на заході країни. Тому вже на кінець 1926 р. у Саскачевані постає ряд січових осередків. Зі свого боку січовики завжди допомагали у будівництві церков і часом сплачували їхні борги.

У грудні 1927 р. В. Босий, не дійшовши згоди з новими видавцем «Канадського українця» Г. Курдидиком, який отримав часопис як заставу за невивпачену позику єпископом Никитою Будкою, був змушений видавати з квітня 1928 р. власний орган «Канадську Січ» (виходила до осені 1930 р.). Також розлад у відносинах назрів з греко-католицькою церквою. У 30-ті рр. монархісти послабили своє втручання в релігійне життя й зосередились на суспільно-політичних питаннях [10, р. 340, 346–347]. На нашу думку, це було пов'язано з нагальною потребою збільшити своє членство, і не тільки за рахунок греко-католиків.

Греко-католики ж вороже ставились до прихильності до православних мирян. Вони розраховували, що гетьманці будуть проповідувати їх віру. Греко-католицький едмонтонський часопис «Українські вісті» (з вересня 1928 до грудня 1929 р. був у власності «Січі» й називався «Західні вісті», змінив назву у 1932 р.) за редакцією В. Дикого публікував у переважній більшості статті про діяльність і проблеми, що турбували монархістів, і, незважаючи на прохання єпископа Василя Ладика, оминав релігійну тематику. Як результат, у 1934 р. «Українські вісті» відмовились бути речником гетьманців [10, р. 346–352].

Отже, у 30-ті рр. ХХ ст. назріває розрив між греко-католиками та монархістами. Прихід нового єпископа Василя Ладика замість Никити Будки, котрий з 1930-х рр. почав відсторонюватись від

товариства, вилився у створення греко-католиками власної організації – Братства українців католиків.

За даними перепису 1931 р. в Канаді проживало 10 353 778 осіб. З них українцями записалось 225 113 осіб, у тому числі 160 557 осіб греко-католицького віросповідання і 55 386 осіб православного. Решта українців діаспори належали до інших віровизнань. Переважаюча кількість греко-католиків спонукала до створення організації, яка мала формувати католицький світогляд [6, с. 52]. Папа Пій X проголосив, а Пій XI організаційно оформив «Католицьку акцію», що мала заохочувати парафіян брати участь у церковному житті через мирянські організації, базовані на ідеології «католицької акції». Такий рух був притаманний усім країнам, де діяла католицька церква [1, с. 157].

Правлячі кола греко-католицької церкви в Канаді, відійшовши від підтримки гетьманців-державників, вирішили сформувати власне товариство, що відстоювало б їхні погляди перед громадськістю. Спершу у Канаді формується товариство з учителів, членів шкільних рад, священників тощо як реакція на прийняття правок до Саскачеванського шкільного акту в 1930 р., який забороняв релігійну символіку й носіння релігійного одягу в державних школах. Це товариство лягло в основу БУК [10, р. 465–466], яке постало у грудні 1932 р. з ініціативи о. С. Семчука й поставило своїм завданням об'єднання всіх українців греко-католиків Канади. Головою першої управи БУК у 1934 р. став Я. Стратійчук. На цьому з'їзді було прочитано й затверджено статут братства, складений С. Семчуком, Ф. Мамчуром та М. Шкварком. Статут видано у «Бюлетні» БУК за січень 1933 р. [9, с. 54–55]. На його основі було вибудовано принципи братства: «а) Брацтво Українців Католиків Канади в першій мірі має за завдання зберігати і боронити права і закони Канади та цим робом бути як найбільше діяльним членом Канадійської нації. б) Брацтво Українців Католиків морально і матеріально допоможе родимцям у Старому Краю здобути державну самостійність і тому сприяє справі національного визволення України» [2, арк. 5]. У 1935 р. о. В. Кушнірем внесено зміни до статуту. У релігійній царині головною метою товариства було поширювати католицьку віру в українському обряді, разом зі священниками створювати парафії, будувати церкви, підтримувати церковні установи, організації тощо. У культурній сфері – засновувати й підтримувати українські школи, поширювати українську мову, літературу, музику, мистецтво, допомагати католицькій пресі. На полі суспільному – організовувати сиротинці, притулки, шпиталі, літні табори для молоді, молодіжні центри, проводити спортивні змагання тощо. До братства приймалися як чоловіки, так і жінки [1, с. 159, 161].

Прихильники БУК визнавали себе повноправними членами канадського суспільства, що не прагнуть повернення на батьківщину, і не суперечили рішенням канадського уряду. Так, о. С. Семчук писав

у книзі «Братство українців католиків»: «Канада – це наша держава і все її є також нашим. Ми тут не засланці, ані сезонні робітники, котрих доля змусила шукати зарибків, чи прожитку, але господарі і власники країни. Тому її армія є нашою, її установи є нашими, її уряд є нашим урядом. Ми хочемо брати якнайживішу участь у всіх державних справах Канади...» (цитовано за М. Марунчаком) [3, с. 71]. Навіть у гімні братства звучать такі слова: «БУК кличе нас до праці! Католики в похід! В Канаді й для Канади живе наш славний рід» [2, арк. 7].

При заснуванні братство мусило мати аполітичний характер. Але з часом воно стало прихильником консервативних ідей. Підтримував діяльність БУК католицький тижневик «Українські вісті», який виходив у Едмонтоні ще з 1930 р. і також відстоював ідеї гетьманців у діаспорі Канади [8, с. 69].

Відомості про ідеологію католицької організації можна прочитати в брошурах: «Ідеологія БУК», «Наше відношення до життєвих питань дня», «Програма» і у періодичних виданнях братства.

Через релігійно-громадський характер БУК його ідеї знайшли підтримку серед населення, що дало змогу організації протягом року поширити свою діяльність у Саскачевані, Альберті й Манітобі, а в 1934 р. – і в Британській Колумбії та Квебеку.

Перший відділ братства постає у січні 1933 р. у Бруно (Саскачеван). Вже в грудні 1933 р. воно нараховувало 17 відділів із 750 членами і близько 75 відділів з більше ніж 2 500 членами у 1935 р. Напередодні Другої світової війни БУК мало 97 відділів разом з жіночими та молодіжними секціями з більше ніж 3 000 членів, що вказувало на не надто стрімке зростання його прихильників. У 1938 р. центральне управління переміщується до Вінніпега [10, р. 469, 481].

Активними членами братства в міжвоєнний період були М. Білинський, М. і В. Гриневичі, Ф. Мамчур, Й. Топущак, О. Жеребко, Ф. Мазуркевич, Д. Кобринський, Д. Байда, Б. Корчинський, о. П. Сулятицький, о. В. Кушнір, о. А. Трух та ін. Підтримували братство отці редемптористи [9, с. 58] в Йорктоні.

З січня 1933 р. почав щомісяця виходити друкований орган братства «Бюлетень БУК» за підтримки ордену редемптористів у Йорктоні за редакцією о. С. Семчука, що мав збільшити кількість прихильників товариства. Перейменований у 1938 р. на «Будучність нації», він уже видається як двотижневик [5, с. 225]. Його співредактором стає о. В. Кушнір. Окрім цього, братство видавало брошури на релігійну тематику.

БУК активно діяло в культурно-освітній сфері. Ним створювались дитячі садки, рідні школи, вечірні курси української мови для старших, начитувались лекції для бажаючих на релігійну, українознавчу та політичну тематику, проводились концерти, спортивні змагання, драматичні вистави, будувались церкви, народні доми тощо. У 1935 р. за ініціативи о. П. Сулятицького, о. П. Криворучка та учителя О. Прийми

товариство відкриває бурсу ім. М. Шашкевича у Саскатуні для греко-католицьких студентів, що пізніше була реорганізована в Інститут імені А. Шептицького [3, с. 71].

Не так активно, та все ж таки братство реагувало на політичні події в Україні. У 1933 р. воно виступало проти більшовицького терору в Україні та голодомору.

Наприкінці 1934 р. діяльність товариства активізували нові члени – Д. Ільчишин, А. Загарійчук, які одночасно були членами СГД, і В. Кушнір. Щоб розширити коло свого впливу, католики намагались привернути на свою сторону робітників, які не вірили в комуністичні постулати, і створити Католицьку робітничу організацію. 30 серпня 1936 р. вони скликали масові збори католиків-робітників, що продовжували проводитись протягом 1936–1937 рр. На цих зборах вони пояснювали бачення комунізму та соціалізму в більшовиків, шкідливість радикальних та революційних рухів. Однак Католицька робітничка організація, що складалась в основному з кваліфікованих робітників, торговців, дрібних бізнесменів, не мала великої популярності серед робітників діаспори. Її засадничі позиції та агітаційна діяльність були слабшими, ніж у ТУРФДому [10, р. 474–480].

Як зазначалось вище, БУК нараховувало у своєму складі жіночі та молодіжні відділення. Перші католицькі жіночі організації формувались при парафіях. Це були так звані сестринства, що ставили перед собою церковно-релігійні завдання. Характер жіночих об'єднань дещо змінюється у складі БУК, оскільки відтоді вони включаються в громадське життя діаспори. У жовтні 1938 р. було засновано товариство «Українське католицьке юнацтво» (далі – УКЮ). Його відділи ще раніше існували при БУК. Але з цього моменту воно набуло доміняльного статусу. Керівництво УКЮ розташовувалось у Вінніпезі, його капеланом був о. М. Горощко. Товариство мало свою сторінку в «Будучності нації». Його діяльність не відрізнялась від діяльності інших українських молодіжних організацій і полягала у проведенні концертів, театральних вистав, спортивних змагань, виступів, дебатів тощо [3, с. 83, 94].

Висновки і пропозиції. Як бачимо, УГКЦ у Канаді, відчувачи потребу впливу на діаспору через громадські організації, тісно співпрацювала з гетьманцями, які визнавали її авторитет, що призвело до зростання кількості парафій та впливу греко-католицького духовенства на мирське життя прихожан. Однак, це тривало недовго через намагання обох сторін використовувати ці зв'язки лише на свою користь. Тому греко-католики вирішили сформувати власне товариство – Братство українців католиків.

Таким чином, українська греко-католицька церква в Канаді також виступала формою самоорганізації та самоврядування в діаспорі. Вона несла свій вплив на утворення ряду громадських та освітніх інституцій, регламентувала спосіб життя українців у Канаді, обмежуючи контакти з

представниками інших віросповідань, об'єднуючи під своїм дахом українців, а отже, запобігаючи їх асиміляції. Греко-католики в діаспорі заснували БУК, ідеологія якого базувалась, у першу чергу, на католицькому віросповіданні як провідному в житті українців. Його напрямками діяльності стали поширення релігійного виховання, освіти, української культури, звичаїв і традицій серед населення діаспори.

1. Баран О. Як постало Братство українців католиків Канади? *Життєвий досвід українців у Канаді: рефлексії* / ред. кол.: О. В. Герус, І. Герус-Тарновецька, С. Ярмусь. Вінніпег: Українська вільна академія наук, 1994. С. 153–162.

2. Документи (програми з'їздів, буклет, бюлетень та ін.) Братства українців католиків Канади з прим. Селешка М. Д., 22 липня 1933–1935 рр. *Центральний державний архів зарубіжної україніки*. Ф. 41. Селешко Михайло Дамьянович (1901–1981), український журналіст та громадський діяч, 1932–1980 рр. Оп. 1. Спр. 45. 8 арк.

3. Марунчак М. Г. *Історія українців Канади: у 2 т.* Т. 2. Вінніпег: накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. 512 с.

4. Меморандум діяча Січових організацій в США і Канаді В. Босого до гетьманської управи в Берліні, до головної січової централі в Чикаго, до Східної Галичини стосовно своєї діяльності в 1914–1924 рр., 1926 р. *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. Ф. 269. Колекція документів «Український музей в Празі». Кінець XIX ст. – 1948 р. Оп. 1 (1911–1948 рр.). Спр. 107. Копія. 53 арк.

5. Патарак І. Релігійний вплив на формування громадських організацій українців у Канаді до Другої світової війни. *Матеріали Першої міжнародної конференції з канадознавства, 26–28 лютого 2010 р., Чернівці*. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2011. С. 221–226.

6. Руснак І. С. *Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX століття)*. Чернівці: Рута, 2000. 363 с.

7. Шарик М. *З віддалі 50 літ. Боротьба за наше обличчя і волю українського народу*. Кн. 1. Торонто : накладом українського видавництва «Пробоем», 1969. 432 с.

8. Українські нац. організації. *Календар «Нового шляху» на рік 1935*. Саскатун: Накладом видавничої спілки «Новий шлях», 1935. С. 68–75.

9. *Ювілейна книга апостольського екзархату українців католиків Саскачевану 1905–1955 з приводу золотого ювілею Саскачевану* / матеріали зібрали Володимир Івашко і Богдан Казимира. Саскатун: The Ukrainian catholic council of Saskatchewan, 1955. 214 с.

10. Martynowych O. T. *Ukrainians in Canada: the interwar years. Book 1. Social structure, religious institutions, and mass organizations*. Edmonton; Toronto

Canadian institute of Ukrainian studies press, 2016. XXIV. 650 p.

References

1. Baran O. (1994). *Yak postalo Bratstvo ukrainsiv katolykiv Kanady?* [How did the Ukrainian catholic brotherhood of Canada appear]. O. V. Herus, Herus-Tarnovets'ka, S. Yarmus' (Eds.). *Zhyttievij dosvid ukrainsiv u Kanadi: refleksii* [Life experience of Ukrainians in Canada: reflexions]. Winnipeg: Ukrains'ka vil'na akademiia nauk. Pp. 153–162. (in Ukrainian).
2. *Dokumenty (prohramy z'izdiv, buklet, biuleten' ta in.) Bratstva ukrainsiv katolykiv Kanady z prym. Seleshka M. D., 22 lypnia 1933–1935 rr.* [Documents (congress programmes, booklet, bulletin, etc.) of the Ukrainian catholic brotherhood of Canada with the notes of Seleshko M. D., July 22, 1933–1935]. (Fund 41. Seleshko Mykhajlo Damianovych (1901–1981), ukrains'kyj zhurnalist ta hromads'kyj diiach, 1932–1980 rr. [Seleshko Mykhailo Damyanovych (1901–1981), Ukrainian journalist and public figure]. Inventory 1. File 45. 8 f.). Central state archives of foreign archival Ukrainica. (in Ukrainian).
3. Marunchak M. H. (1991). *Istoriia ukrainsiv Kanady: u 2 t.* [The history of Ukrainians of Canada: in 2 vols.]. Vol. 2. Winnipeg: nakladom Ukrains'koi vil'noi akademii nauk v Kanadi. 512 p. (in Ukrainian).
4. *Memorandum diiacha Sichovykh orhanizatsij v SShA i Kanadi V. Bosoho do het'mans'koi upravy v Berlini, do holovnoi sichovoi tseutrali v Chykhoh, do Skhidnoi Halychyny stosovno svoiei diial'nosti v 1914–1924 rr., 1926 r.* [The memorandum of the member of the Sitch organizations in the USA and Canada W. Bossy to the Hetman's Council in Berlin, to the main Sitch Centre in Chicago, to Eastern Galicia concerning his activities in 1914–1924s]. (Fund 269. Kolektsiia dokumentiv «Ukrains'kyj muzej v Prazi», Kinets' XIX st. – 1948 r. [The collection of documents «Ukrainian museum in Praha»]. Inventory 1 (1911–1948). File 107. Copy. 53 f.). Central state archives of public organizations of Ukraine. (in Ukrainian).
5. Patarak I. *Relihijnyj vplyv na formuvannia hromads'kykh orhanizatsij ukrainsiv u Kanadi do Druhoi svitovoi vijny* [Religious influence on the formation of the Ukrainian public organizations in Canada before the Second World War]. *Materialy Pershoi mizhnarodnoi konferentsii z kanadoznavstva, 26–28 liutoho 2010 r., Chernivtsi.* [Proceedings of the First international conference on Canadian studies, February 26–28, 2010, Chernivtsi]. Chernivtsi: Chernivets'kyj natsional'nyj universytet imeni Yuriia Fed'kovycha, 2011. Pp. 221–226. (in Ukrainian).
6. Rusnak I. S. (2000). *Rozvytok ukrains'koho shkil'nytstva v Kanadi (kinets' XIX – XX stolittia)* [The development of Ukrainian schooling in Canada (the end of the XIXth – the XXth centuries)]. Chernivtsi: Ruta. 363 p. (in Ukrainian).
7. Sharyk M. (1969). *Z viddali 50 lit. Borot'ba za nashe oblychchia i voliu ukrains'koho narodu* [From a distance of 50 years. The struggle for our face and the liberty of the Ukrainian people]. Vol. 1. Toronto: Proboiem. 432 p. (in Ukrainian).
8. *Ukrains'ki nats. orhanizatsii* [Ukrainian nationalist organizations]. Kalendar «Novoho shliakhu» na rik 1935 [Calendar of «New pathway» 1935]. Saskatoon: Nakladom vydavnychoi spilky «Novyj shliakh», 1935. Pp. 68–75. (in Ukrainian).
9. Ivashko V., Kazymyra B. (Comps.) (1955). *Yuvilejna knyha apostol's'koho ekzarkhatu ukrainsiv katolykiv Saskachevanu 1905–1955 z pryvodu zolotoho iuvileiu Saskachevanu* [Jubilee book of the Apostolic Exarchate of the Ukrainian Catholics of Saskatchewan in 1905–1955 on the occasion of the golden anniversary of Saskatchewan]. Saskatoon: The Ukrainian catholic council of Saskatchewan. 214 p. (in Ukrainian).
10. Martynowych O. T. (2016). *Ukrainians in Canada: the interwar years. Book 1: Social structure, religious institutions, and mass organizations.* Edmonton; Toronto: Canadian institute of Ukrainian studies press. XXIV. 650 p. (in English).